

**Rvperti Ab-||batis Tvitiensis, Svmmi Disertissi=||miq[ue]
Theologi, sacris du[n]taxat literis omnia probantis, in XII.
prophetas mino-||res, Commentariorum Libri XXXII**

Rupert <von Deutz>

[Köln], M. D. XXVII.

VD16 B 3835

Cap. III. Et erit in nouissimo die[rum], erit mons domus domini p[re]paratus
in vertice montium, [et] sublimis erit super colles [et] fluent ad eu[m]
populi [et] ibunt gentes multę, [et] dicent: ...

[urn:nbn:de:hbz:466:1-71859](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-71859)

CAP. III

& Hierusalem quasi acervus lapidum erit, & mons templi in excelsa sylvarum, confestim
 subiunxit: **L** Et erit in nouissimo die, erit mons domus domini preparatus in ver-
 tice montium, & sublimis erit super colles & fluent ad eum populi & ibunt gentes mi-
 te, & dicent: Venite, ascendamus ad montem domini, & ad domum dei Jacob, & doce-
 nos vias suas, & ibimus in semitis eius: quia de Sion egredietur lex, & verbum domini
 de Hierusalem. Et iudicabit inter populos multos, & coarctabit gentes fortes vsque
 in longinquum. Et concidet gladios suos in vomeres, & hastas suas in ligones, no-
 sumet gens aduersus gentem gladium, & non discet ultra belligerari, & sedebit
 sub vinea suam, & sub ficum suam, & non erit qui deterreat eum, quia os do-
 mini exercituum locutum est, quia omnes populi ambulabunt, vnusquisque in nomi-
 ne dei sui, nos autem ambulabimus in nomine dei nostri in eternum & ultra. **M**an-
 nifesta haec de plenitudine gentium prophetia, quae nunc intrat dum caecitas contigit in Hieru-
 sel, dum sicut in isto supra scriptum est, nox illis pro uisione est, & tenebrae pro diuinatione.
 Et occubuit sol super Prophetas, & obtenebratus est super eos dies, & praeterea Hierusalem
 redacta in acervum lapidum, quae ex eis gladio supfuerit, captiui ducti sunt in omnes gentes. Et ipse
 gentes, quae salus praenuntiatur, manifestis nominibus exprimitur, dicendo: & fluent ad eum
 populi, & properabunt gentes multae, & caetera. Christus autem ad quem fluunt populi, et
 properant gentes, non manifesto uel proprio, sed mystico significatur uocabulo, cum dicitur
 tur: mons domus domini praeparatur in uertice montium. Nam quod Christus nomine mon-
 tis digne debeat intelligi, cum ex multis scripturae locis, tum maxime ex illa claretur uisione
 apud Daniele, ubi sic scriptum est: Lapis autem qui percusserat statuam, factus est mons
 magnus, & impleuit uniuersam terram. Miranda ergo & ueneranda diligentia, spiritus pro-
 phetici, quae tali in loco Christum nuncupauit montem domus domini, ubi dixerat: & erit
 mons templi in excelsa sylvarum. Quid enim? Nunquid parum offenderat, aut offensa
 poterat rebellionem aurium popularium, id quod dixerat: & erit mons templi in excelsa sy-
 luarum? Quos ergo exasperauit triste nuncium de monte templi, mitiget eosdem diebus
 oraculum de monte domini, salubriter errantes in aequiuocatione montis, ut putent
 sermonem utrumque esse de re unius eiusdemque montis, qui error illoꝝ multum profuit, in hoc
 quod non properauerunt eum percutere tanquam durum medicum fortes phrenetici, & in hoc
 quod scripturam prophetica seruauerunt, nec igni tradiderunt: multis deinde profuturae
 seculis. Nunc diligenter istas animaduertamus quas libenter audimus permissiones spiritus
 sancti de nobis gentibus. Et erit (inquit) in nouissimo die. Quod hic dicit nouissimo die, dicitur.
 Esaias dicit in nouissimis diebus. Nouissimos autem dies siue nouissima tempora illius populi, co-
 tra quem sermo haecenus fuerat, illa recte intelligimus, de quibus saluator in euangelio cum
 dixisset: Cum immundus spiritus exierit ab homine & caetera, ita conclusit. Et tunc nouissimus
 hominis illius peiora prioribus. Ergo non aliud sed ipsum tempus quo implenda erant illa, quae an-
 te haec dixit, & sic finiunt, & Hierusalem quasi acervus lapidum erit, & mons templi in excelsa
 sylvarum, nouissimus est dies, nouissimi dies, & nouissima tempora peiora prioribus illi populo
 sunt: Ceterum eis qui Christum recipiunt, plenitudo temporis est, quemadmodum Apostolus
 dicit: At ubi uenit plenitudo temporis, misit deus filium suum, factum ex muliere, factum sub
 lege, ut eos qui sub lege erant, redimeret. Igstur in nouissimo dierum, i. eodem tempore, quod
 Hierusalem quasi acervus lapidum, & mons templi erit in excelsa sylvarum, erit mons domus
 domini praeparatus in uertice montium, & sublimis super colles. Quod idem est ac si diceret: Christus
 stus tunc omni mundo innotescet, quod omnium sanctorum altitudo & dignitas est. Nam domus
 domini, ecclesia domini: mons autem eiusdem domus Christus est. Psalmista utrumque praedixit
 .i. & domum & montem, cum praemississet rex uirtutum, dilecti dilecti, protinus alii: & ipse
 domus diuidere spolia, dum discernit caelestis reges super eam niue dealbabantur in Sion
 mons domus dei, mons pinguis, mons coagulatus. Alta namque & sublimis persona est, quod
 pe qui Deus & homo est, rex et pontifex, rex regum, & pontifex mansuetus in aeternum. **M**ons
 ergo est praeparatus in uertice montium, & sublimis super colles: quia Patriarchis & Pro-
 phetis, regibus & sacerdotibus cunctis, & sanctis omnibus praecelsior est, qui & super illam
 domum Domini, Reges ut in scripto Psalmi uersiculo dictum est, Reges inquam & Pro-
 phetas

Supra. 3

Christus, mons domus domini.

Danie. 2.

Esa. 2. Nouissimi dies Iudaeorum plenitudo temporis est nobis. Matth. 12

Gala. 4.

Christus mons in uertice montium

Psal. 67

phetas ita discernit & ordinat, quemadmodū & ipsi fatentur dicendo, & de plenitudine eius nos omnes accepimus. Quousq; uero sublimitas eius pertingit? Nimiq; usq; ad dexteram patris, quam nullus montium, id est, angelorū, nullus collium, id est, hominum sanctorū attin- git. Ad quem enim angelorū (ait Apostolus) dixit aliquando: Sede à dextris meis, donec po- nam inimicos tuos scabellū pedū tuorū. Vere ergo præparatus sup uerticē montiū, & subli- mis sup colles dum sedet ad dexterā maiestatis in excelsis, tanto melior angelis effectus, quan- to differentius præ illis nomen hæreditauit, dicente deo: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Dicitur etiā, ut iam præmissimus, rex uirtutū dilecti dilecti, id est, rex uirtutū suarū, qui sin- gulariter est dilectus dei patris dicētis: Hic est filius meus dilectus in quo mihi cōplacui, & rex diuidere. i. ad diuidendū spolia, speciei domus ad dādū dona hominibus, de illa sede ma- iestatis, quæ uidelicet dona sic recte dici possunt spolia, sicut & illæ uerbes Esau bonæ, qbus iuniorē filium suum Iacob induit Rebecca. Nam secundum typum illum spoliati sunt, q priores erant Iudæi cœlestibus donis, quæ collata sunt speciei domus dñi. i. pulchritudinē ecclesiæ de gentibus per diuinam gratiam spiritus sancti ex quo, sicut iam dictum est, præ- paratus in uertice montiū, & sublimis super colles factus est sedendo ad dexterā patris, iste mons domus dñi, mons pinguis, mons coagulatus, id est, deus & homo factus, homo in deū assumptus, in quo omnes niue dealbantur, dum remissionē peccatorū accepimus, eo quod ipse sit omnimoda sanctitate candidus, quod per nomen ipsius montis Selmon illic intelligi- tur. Ad istam gloriam, ad istam sublimitatem præparatus dicitur, id est, ante omnia secula pã- ratus, quod & ipse innuens, si ergo (inquit) uideritis filiū hominis ascendentē ubi erat prius. Nam licet secundum humanitatem & omnibus angelis & multis hominibus siue seculi etã- tibus iunior sit Christus, profecto secundum diuinitatē oibus & angelis & hominibus, cœ- loq; & terra longe antiquior esse non dubitatur. ¶ Cum igitur tantæ sit altitudinis iste mons domus dñi, ut supra illum nihil sit, quō fundamentū est domus dñi? Nam in Propheta, ecce ego mittam, dicit dñs, in fundamentis Syon lapidem, lapidem probatum, angularem, pretio- sum in fundamento fundatum qui uidelicet lapis absq; dubio Christus est. Et in Apostolo: Fundamentū (inquit) aliud nemo potest ponere præter id quod positū est quod est Christus Iesus. Si ad ædificationē uulgarem siue terrenā respicimus palā est: quia fundamentū totius ædificatiōis unū atq; in firmū est. Ergo in hoc maxime similitudo deficit: quia terrenæ qdem ædificatiōis fundamentū in imo positū, structurā supra se subgrit, huius autem spiritualis do- mus dñi, fundamentum sursum est ubi est Christus, in dextera dei sedens: structura uero sic suspena est eidem fundamento inhærens, ut dicant adhuc in isto seculo siue mortali corpore cōmorantes, nostra em cōuersatio in cœlis est. ¶ Qd deinde sequitur, & fluent ad eū popu- li, & pperabūt gētes mltæ & dicēt: Venite, ascēdam⁹ ad montē dñi, & ad domū dei Iacob, et docebit nos de uis suis, & ibimus in semitis eius, extunc factū est, & sit, & usq; ad finē seculi fieri nō desinit. Fluxerunt nāq; ad illū montē Christū, & fluere nō desinunt gentes & popu- licū sacro flumine baptismi, ex quo dando regulā baptizādū: euntes (inquit) docete oēs gen- tes baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spūs sancti. Illi quibus hoc præsentia liter di- xit, uidelicet Apostoli, & qui per eos inuitati atq; instructi sunt, uel post illos in euāgelica fi- de succreuerē, prædicare & mutuo cohortari nō desinunt, & uniuersæ prædicatiōis siue ex- hortatiōis eorū summa hæc est. Venite ascendamus ad montem dñi, & ad domū dei Iacob, subauditur, ut ipsius & unicæ ecclesiæ eius unicā fidē teneamus, & docebit nos de uis suis, & ibimus in semitis eius: quia uidelicet nō sufficit credere, nisi etiam secundū præcepta eius operemur, & per semitas eius, id est, per artam & angustam uiam quæ ducit ad uitam intra- re contendamus. Idcirco ipse cum dixisset: docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, addidit, docentes eos seruare omnia quęcunq; mādauit uobis. Quodq; hic adiūgit: quia de Sion egredietur lex, & uerbū dñi de Hierusalem. Item ipse in Euangelio cōfirmat, dicens: Quoniā sic scriptū est: & sic oportebat Christum pati & resur- gere à mortuis die tertia, & prædicari in nomine eius pœnitentiā & remissionē peccatorū in omnes gentes, incipientibus ab Hierusalem. Et iudicabit inter populos multos, & cor- ripiet gentes fortes ijsq; in longinquum. Iudicabit, subauditur uerbū dñi: quia uideli- cet in hoc quoq; seculo sermo dei uerus iudex ē. Vnde Apłus: Uiqus est eñ (ing) sermo dei, & efficax

Iohan. 1

Heb. 2.

Rex uirtutu
dilecti dilecti
Mar. 3. & 17

Gene. 27

Iohan. 6

Quæstio de
fundamento
quod in sup
mo est.
Esa. 28
1. Cor. 3.
Responso

Philip. 3

Matt. ult.

Fides sine op
peribus non
sufficit.

Luce. 24

Hebræ. 4.

& efficax

Quomodo uerbum domini iudicat.

& efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens usque ad diuisionem animarum spiritus, compagum quoque & medullarum, & discretor cogitationum & intentionum cordis, & non est ulla creatura inuisibilis in conspectu eius. Mira efficacia, mira uiuacitas sermonis domini iudicantis, populos & gentes corripientis, qui cogitationes & intentiones cordis latere non sinunt.

Math. 10.

Quocumque accedit, ubicumque predicatur, tale iudicium fit, talisque discretio populorum, sicut gentium, ut domestici quoque, id est, qui in una domo commorantur, contra semetipsos diuidant, manifesti, qui probati & qui improbi sunt, id est, qui pertineant, & non pertineant ad beatitudinem in terram. Non ueni mittere pacem, sed gladium. Statimque testimonium subiungit fortissime isto Propheta sumptum. Veni enim separare hominem aduersus patrem suum, & matrem suam, & inimici hominis domestici eius. Hoc modo iam iudicauit, & iudicat uerbum domini inter populos multos, & hoc modo gentes fortes corripit, dum & patrem suum, & filium patrem, mater filiam & filia matrem, socrus nurum, & nurus socrum sua reuoluendo in fide uel euangelio Christi, excusatum siue excusabilem esse non finit, ne forte quis in futuro uniuersali iudicio dicat, nesciui, non audiui, non fuit nunciatum mihi. Gentes uero (inquit) non qualescunque, sed fortes, scilicet, Græcos & Romanos quoque corripit, addens huc usque in longinquum, id est, à solis ortu usque ad occasum, sicut de homini in Psalmo scriptum est, oem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terrarum uerba eorum. Item à summo caelo egredietur eius, & occursum eius usque ad summum eius, nec est qui se abscondat à calore eius. Quod nunc idem est ac si diceret, quia de ignorantia nemo satis erit excusatus. His dictis proximum de illis quos non contradicuros praeuidet iudicium & corripientem uerbo domini, sed acturos penitentiam, ac quiescedo ueritati, ita subiungit: **Et ceciderunt gladios suos in uomeres, & hastas suas in ligones. Non sumet gens aduersus gentem gladium, & non discant ultra belligare.**

Psal. 18.

Nonne istud coruscante Christi euangelio passim per populos & gentes factum esse legitur, & fieri uidemus, dum uiri prius inquieti & bellicosi, depositis armis bellicis, & ipso sermone, uel habitu immutato insignia ferunt euangelicæ pacis, alij ad cœnobialem, alij ad heremiticam uitam conuersi? Veruntamen de cæteris quocumque sit, nonne sacerdotalis cunctarum sacri altaris ministerialis ordo sic & gladios & lanceas concidit, ut ne saltem manibus armis stare licitum sit? Non sic erat antequam innotuisset iste mons domus domini. Denique aduersus Christi sacerdotibus æque ut cætero populo licitum erat armis accingi, & ad prælium exercere.

Sacerdotibus nunc pugnas re non licet ut antea

Exo. 32.

Quinimodum & propter hoc maxime tribus Leuitica sacerdotum meruit, quia gladijs utentes fratribus suis pepercit, sicut scriptum est: **Si quis est domini, iungatur mihi ait Moyses. Congregati sunt ad eum omnes filij Leui. Quibus ait: Ponat uir gladium super femur suum. Ite & exiit de porta usque ad portam per medium castrorum, & occidat unusquisque fratrem suum, & amicum proximum suum. Feceruntque ita, cecideruntque quasi uiginti tria milia hominum. Erat Moyses. Consecrauit manus uestras domino hodie, unusquisque in filio & fratre suo, ut detur uobis benedictio.**

Num. 27.

Item Phinees Eleazari filius, filij Aaron sacerdotis, pro eo quod ingressus est post eum Israhelitem in lupanar, & perdidit ambos simul, uirum scilicet & mulierem, idcirco factus de illo dominus locutus est: **Ecce do ei pacem fœderis mei & erit tam ipsi quam semini illius pater sacerdotum sempiternum.** Nunc ita non est, neque enim sacerdotibus occidere, aut de illis qui occiderunt sacerdotes fieri licitum est, ex quo euangelici sacerdotum princeps hic ipse Christus.

Math. 23.

Exit Petro gladium educenti, cum percussisset seruum principis sacerdotum, & amputauerat runculam eius. **Conuerte gladium tuum in uaginam: omnes enim qui acceperint gladium, peribunt. Igitur quicquid de alijs sit, qui cum sint laici, uoluntario proposito arma depolunt, sacerdotibus cunctisque altaris Christi ministris decretum est necessario seruandum, quod licitum erat prius (ut iam dictum.) Quod deinde sequitur. **Et sedebit uir uinam suam, & non erit qui deterreat eum.****

1. Timo. 9.

Sic adimpletur ut Apostolus ait: **Habentes uicium & uestitum, his contenti sitis. Is enim recte dicitur sedere subtus uinam suam, & non deterreat eum, qui proprijs uel concessis contentus, rem non concupiscit, aut inuadit alienam. Profecto nec in hac parte antiquus ille populus iustificari potest, quia uidelicet, non Dominus uineas & ficus alienas promississet, ac dedisset, nequaquam legem eius tam facile suscepisset.**

Esa. 4.

At uero septē mulieres quæ uirū unū apprehenderūt panē inquit ut, nostrū comedemus & uestimentis nostris operiemur, tantūmodo inuocetur nomē tuū in sup nos, aufer opprobriū nostrū, id est, uniuersæ gentes, de quibus hic sermo est, per septiformē spiritū ad Christū cōuersæ, nequāq̄ pro susceptæ fidei mercede hoc expetūt, ut det illis regiones aliorū, & labores alienos possideāt, sed suis cōtentæ, quæ ante Christi Euāgeliū possederāt, Hoc tantū expetūt, ut inuocetur nomē eius sup eas, & remissione percepta, careant opprobrio peccatorū. ¶ Et q̄a non sufficit ad perfectionē q̄a dixerat: et sedebit uir subter uineā suā, & subter ficum suā iūgit q̄a perfectū est: & nō erit qui deterreat eū. Quod q̄ uerū sit, innūera probant milia martyrū, q̄s persecutores deterrere nō potuerūt, tollendo nō solum ficus & uineas, uerū etiā & animas, tradentibus illis corpora sua propter deum ad supplicia. Hæc prophetia uera est, **L** Quia os domini exercitū locutū est, quia omnes populi ambulabunt in nomine dñi unusquisq̄, nos autē ambulabimus in nomine domini nostri in æternū ⁊ ultra. ¶ Bona et firma ratio, confirmās q̄ nō sit qui deterreat eiusmodi, q̄a uis delictet oēs populi, subauditur, illi dūtaxat, qui nō confluerūt ad illū montē domini, quoz Christus deus non est, ambulabunt in nomine dei sui, id est in cura uentris sui, qui uidelicet uenter eoz deus est, & iccirco potuerunt deterreri, nos autē nō sic, Nos em̄ deum aliū habemus sicut scriptū est: Non em̄ est deus noster ut deus eoz, quia uidelicet transitorius eoz deus uenter est, secundū quē ambulant tēporaliter, noster autē deus iste mons domus domini Chrūs est, cuius in nomine ambulabimus in æternū & ultra, quia nobiscū est, & erit usq̄ ad cōsummationē seculi & ultra. Sequitur: **L** In die illa dicit dñs congregabo claudicantē, ⁊ eam quam eieceram colligam, ⁊ quam afflixeram, ⁊ ponam claudicantē in reliquias, ⁊ eam quę laborauerat in gentem robustam, ⁊ regnabit dominus super eos in monte Sion, ex hoc nūc usque in seculū. ¶ Quæ hæctenus dicta sunt ab eo quod ait: & fluent ad eum populi, & properabunt gentes multæ, usq̄ ad præsentem uersiculam promissio & tantum de electione gentium, præsens autem uersiculus electionem & societatem prædicat utrorumq̄ Iudæozū scilicet & gentiū. Nam congregabo, inquit, claudicantem, subauditur Iſraheliticā gentem & eam quam eieceram et afflixeram colligam scilicet aliam gentē, imō gentilitatem. ¶ Et recte gens Iſrahelitica claudicans, & gentilitas eiecta dicitur et afflicta, q̄a uidelicet Iſrahel nō penitus eiectus à deo fuerat neq̄ oino cum deo ambulabat, sed in duas partes claudicabat, partim dominū deum, partim Baal colendo, & cætera deozū portenta, gentilitas autem penitus eiecta, cōtinuo per omnes generationes, errore fuerat afflicta: Amplius autem & deterius gens Iudaica, in illa die, de qua nunc sermo est, claudicās apparuit, secundū typum uel figuram quæ in parte eius Iacob p̄cessit, quando cū angelo luctatus est, & uicit, & ille tetigit neruum femoris eius. Cuius rei mysteriū paulisper nūc attingere libet. Iacob cū deo luctatus est, & uictor benedictionem extorsit, quasi inuito & nolenti ac dicenti: dimitte me, iam enim ascēdit aurora, quia uidelicet sic futurū erat, ut cōminaretur deus sese à semine eius, recedere, propter peccata gētis eiusdem rebellis & incredulæ. Quod ut primū locutus est ad Moſen his uerbis, propter uitulū quē fecerant. Dimitte me ut irascatur furor meus contra eos, & deleā eos, faciamq̄ te in gentē magnā, ille cōsurrexit in cōfractione, i. in nimia mētis humilitate, stans in cōspectu eius, deumq̄ reluctantem, homo colluctans tenuit ne hoc faceret. Ex hoc longo relictamine detentus est deus, quoties ab illa gente propter peccata est auersus, q̄a nullo tēpo re defuerunt fideles in populo illo, in q̄bus tam secundū fidem q̄ secundū carnē esset pater Iacob, quoz meritis & precibus uehementissimis fuit obstrictus, nec ante dimissus donec benediceret Iacob, donec impleret benedictiones suas legislator, dando benedictionē illā in qua benedicerentur oēs gētes, sicut ad Abrahā locutus est, quæ uidelicet benedictio in semine eius, gr̄a sancti spūs est, p̄ passionē Christi effusa in omnes nationes. Tūc em̄ reuera deus Iacob benedixit in sanctis Apl̄is omni benedictione spirituali, neruus autē femoris eius emarcuit, quia quicquid carnaliter agere uel sacrificare solebāt, reprobātū est. Omnes etiā genealogiæ pro fabulis extūc reputatę sunt, quoniā uenit hic qui solus texendaz cauſa fuerat generationum. Sola fides prædicat, & de carne eius siletur. Et q̄a in apl̄is, & alijs quamlibet paucis fides comprobata est, tanq̄ firmus pes, in multis autem carnis sola gloriatio est,

1. Corin. 6.

Iſrahel claudicans, gētilitas eiecta dicitur. 3. Reg. 18.

Gene. 32

Exod. 32.

Gene. 22

atio est, utiq; tanq; pes infirmus, recte nunc Iacob in posteritate sua claudicare dicitur. Igitur in die illa dicit dominus, congregabo claudicantem, & eam quam eiecram colligam, & quam afflexeram, id est sic utrunq; assumam, ut nullam Iudaei & Graeci distinctionem faciam. ¶ Et quasi quæ reseres quomodo congregare se dicat claudicantem, & quomodo colligere eiecram, siue afflictam; ponam, inquit, claudicantem in reliquiis, & eam que laborauerat in gentem robustam. Ut dictum ita & factum est, quia claudicantem Israel, Euagelica gratia non plenarie collegit, sed in reliquiis posuit, id est de illo reliquiis assumpsit, de quibus & Apostolus stolus seipsum esse contestatur his uerbis: Nunquid repulit deus populū suum? Absit. & ego Israelita sum, ex semine Abraham, de tribu Benjamin. Et subinde: Quid dicitur? Reliqui mihi septem milia uirorum qui non curauerunt genua ante Baalim. Sic ergo & in hoc tempore reliquiae secundum electionem gratiae saluae factae sunt. Item: Elicta autem, inquit, clamat pro Israel. Si fuerit numerus filiorum Israel tanquam arena maris, reliquiae uero fient. ¶ Itaque claudicantem quamuis ex maxima parte claudicando ostenderit, in reliquiis ponam ait, illam autem que laborauerat non utcumque refocillabo, sed ponam in gentem robustam, id est, collectam de gentibus ecclesiam, sic spiritu fortitudinis induam, ut sicut multitudinem fecunda, sic & uictoribus sit gloriosa, fiat res admiratione digna, ut dicatur de illa: Quae est haec quae ascendit sicut aurora cõsurgens, pulchra ut luna, electa ut sol, terribilis ut castrorum acies ordinata? Vere robusta, uere ut castrorum acies ordinata. Nam ut de cæteris taceam, quæ tota spiritualis est pugna contra hostes inuisibiles, & contra carnis uitia. Quis milites eius eos duxit quos martyres suos uel Christi nuncupat, dinumerare queat? Nouimus reliquias illas, scimus istam gentem robustam, totum quod sunt, esse gratiae non debiti, unde & gratias agentes dicunt in Apocalypsi: Quoniam occisus es & redemisti nos deo in sanguine tuo ex omni tribu & lingua, & populo & natione, & fecisti nos deo nostro regnum et sacerdotes, & regnabunt super terram. Ergo dominus, de quo hic tandem dicitur: & regnabit dominus super eos in monte Sion, ex hoc nunc & usque in æternum. Veraciter nominatur rex regum & dominus dominatum, quia quorum est rex, ipsi omnes reges & sacerdotes sunt, & in æternum regnabunt. Quod autem hic dominus regnas super eos in monte Sion, propria fit filij personae, ipse in psalmo testis est dicens: Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius predicans praeceptum eius, dominus dixit ad me: filius meus es tu. ¶ Mons autem Sion non dubium, quin sit caelestis ecclesia, iuxta illud Apostoli, Et accessistis, inquit, ad Sion montem & ciuitatem dei uiuentis, Hierusalem caelestem, & multorum milium angelorum frequentiam ecclesiam primitiuorum qui inscripti sunt in caelis. Nec uero repetere opus est, quod uulter noster Christus, nunc Christi ecclesia caelestis montis Sion, siue montis domus domini appellatur.

Rom. ij

Esa. 10.

Eiecta in gentem robustas ponitur.

Cant. 6.

Apoc. 5.

Dominus rex regum

Psal. 2.

Sion.

Supra. 3.

Filia Sion primitiua ecclesia dicitur.

Heb. jz.

one in presenti prophetia significetur, uidelicet propter illud quod premissum fuerat. Sion causa uestri, quasi ager arabitur, et mons templi erit in excelsa sylvarum, ut offensio, uel odium, quod contra prophetas his auditis magis effere uescere poterat, sapienter mitigetur, dum de rebus alijs sub eisdem nominibus gloriosa dicuntur. ¶ Si tanta et tam gloriosa merito dicuntur de gentibus ad istum montem domini cõfluentibus, et de reliquijs claudicantis, id est, Iudaei populi, quae in idipsum cõgregandae prouidebantur. Quid de primitiis eiusdem populi, id est, primitiua ecclesia uel ad primitiua ecclesia patriarcharum et prophetarum, et omnium electorum dici debuit, quod Christus sit aduentum praecesserunt et expectauerunt, et non acceptis promissionibus oes defuncti sunt, quibus ipse Christus secundum carnem? Nam de illa parte, siue ad illam partem tam bonam, nihil gratum conueniens presentis prophetiae textus haecenus est elocutus, sed nimis ad illam dicitur ea quae continuo sequuntur. ¶ Et tu turris gregis nebulosa filia Sion, usque ad te ueniet, et metiet potestas prima regni filiae Hierusalem. Nunc quare mœrore cõtraheris? Nunc quid rex non est tibi, aut cõsiliarius tuus periit, quia cõprebendit te dolose sicut periturientem? ¶ Filia namque Sion, siue filia Hierusalem presenti loco ipsa est primitiua ecclesia, quae archa et prophetarum, cæterorumque sanctorum, quae mœrore cõtraheretur dum ab ea Christus expectaretur, quasi regem non habens, aut cõsiliarium, cum in promissione et spe teneret. ¶ Illa autem nunc iccirco filia Sion, siue filia Hierusalem, quia uidelicet dum in hoc seculo praepararetur, mente pendebat ad illam Sion ciuitatem dei uiuentis Hierusalem caelestem, et cõstanter uisum milium angelorum frequentiam, ut Apostolus ait, quorum ministerio fruens superuacua

nibus, & crebris pmissionibus, quasi materno lacte filia dulcis lactabatur, nutriebatur, & beata spe consolata confortabatur. Tali filia nunc dicitur: & tu turris gregis nebulosa, subauditur consolare, & habeto claritatem iustitiae, quia ueniet potestas prima usque ad te. Turris gregis, quia in circulo nunc uocatur, quia & uisibiliter & inuisibiliter tanquam forte praesidium firmauerat illam de iccirco nunc uocatur, & altari, de quo Esaias: & edificauit, inquit, turrim in medio eius, inuisibiliter autem angelorum agminibus. Sed & in Cantico canticorum ad eam dicitur: Sicut turris David collum tuum, quae edificata est cum propugnaculis. Mille clypei pendent ex ea omnis armatura fortium. Hoc enim si rite ppendimus tam pulchre quam uere ad illam dicitur, de qua omnem armaturam, id est, omnem canonicam scripturam accepimus, quam armati sumus, sine qua inermes essemus, nos omnes quicumque de gentibus ad Christi militiam uocati quippe fortiter loquimur aut agimus. Totum quippe uetus, totum nouum testamentum ex illa est. Recte ergo dicitur turris, & turris gregis, quia uidelicet nos qui grex domini sumus, nos populus eius, & oves pascuae eius in illa protegemur & defendimur. Et haec quidem turris nebulosa dicitur, nimirum propter crebras aduersitates, & propter mcerorem quo contrahabatur, eo quod nondum uenisset suus qui federat in eadem turris rex, & propter desperationem, quas saepe ab inimicis insultantibus despecta est, sed nihilominus lucida erat & est. Nam alibi cum sedero, inquit, in tenebris, dominus lux mea est. Iram domini portabo, quonia peccaui ei, donec iudicet causam meam, & faciat iudicium. Educet me in lucem, uidebo iustitias eius. Siue etiam iccirco nebulosa, quia incredulorum multitudo semper inuenta est in illa, sicut praefiguratum est & in templo, quondam a Salomone aedificatum est, & in monte Sina, quando lex data est. Nam & illic monte nubes densissima operuit, & illic nebula impleuit domum domini, & non poterant sacerdotes stare, & ministri stare propter nebulam. Quid tibi dicam o talis filia Sion? Vtque ad te ueniet, & ueniet potestas prima regnum filiae Hierusalem. Quia parum uidebatur esse quod dixerat: usque ad te ueniet, subauditur ipse qui regnabit dominus, meliorauit bonum nutium repetendo, ac dicendo: Et ueniet potestas prima, ueniet regnum tibi primum filiae Hierusalem. Sic namque futurum erat, & sic factum est. Venit enim potestas in aduentu regis & domini, uidelicet illa magna & miranda potestas, quam tam breuibus uerbis Euangelista pulchre exprimit dicendo: quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios dei fieri, & illud regnum, de quo ait poenitentiam agite, appropinquabit enim regnum caelorum. Hoc regnum tibi filia Hierusalem, haec potestas o filia Sion usque ad te ueniet prima, id est, primum tibi danda. Nam licet Apostolus dicat distinctionem non esse Iudaei & Graeci, & non esse personarum acceptionem apud deum, tamen idem dicit primum Iudaeo & deinde Graeco. Item: Quid ergo, inquit, amplius est Iudaeo aut quae utilitas circuncisionis? Multum pro omnem modum. Primum quidem quia credita sunt illis eloquia dei. Quid enim si quidam illorum non crediderunt? Numquid incredulitas illorum fidem dei euacuauit? Absit. Est autem deus uerax &c. Igitur tibi potestas prima ueniet, o filia Sion, & primum regnum, quia uidelicet uos sancti patriarcharum & prophetarum, uos sancti apostoli, & caeteri de illo populo sancti, recte primum in regno & potestate filiorum dei, possidetis locum. Cum ita sit o filia Sion, siue filia Hierusalem, nunc quare mcerore contraheris? Numquid rex non est tibi, aut consiliarius tuus perijt, quia comprehendit te dolor sicut parturientem? Denique tunc temporis, & ex eo quo ad Abraham seminis quod est Christus, repromissio facta est, ita Sion siue Hierusalem, id est, multorum animarum sanctorum patriarcharum & prophetarum, regum & omnium iustorum mcerore contrahabant, cupientes uidere promissionis effectum: & comprehendit eos dolor uelut parturientium, sicut mirabili signo significat in Apocalypsi cum dicit: Et signum magnum apparuit in caelo, mulier amicta sole, & luna sub pedibus eius, & in capite eius corona stellarum duodecim & in utero habens, et clamabat parturientem, & cruciabatur ut pariat. Ista Sion, haec ipsa Hierusalem erat, illa mulier amicta sole, & luna sub pedibus, id est, Christum habens in promissione, & abundans atque praeminens bonis temporalibus, et in capite eius corona stellarum duodecim, id est, in initio gentis filii Iacob, patres tribuum duodecim, et in utero habens scilicet promissionis fidem, et spem in corde retinens clamabat parturientem, et cruciabat ut pareret, quia uidelicet magno desiderio uidere desiderabat rem cuius habebat spem, sicut mulier desiderat uidere natum, quem portat conceptum. Nunc dolore miro modo spiritus sanctus, sanctorum omnium consolator et arguit et excitat. Arguit enim dicendo: nunc quare mcerore contraheris? Numquid rex non est tibi, aut consiliarius tuus perijt, quia comprehendit te dolor sicut parturientem, excitat subiungendo

Turris gregis.

Efai. 5.
Cant. 4.

Infra. 7.

3. Reg. 8.
Exod. 20.

Iohan. 1.

Mat. 4.

Rom. 3. & 10.

Mceror filiae Sion.

Apoca. 12.

cōfestim. **L** Bole ⁊ satage filia Syon, quasi parturiens. Sciendū ergo qd dolentia partu magna distātia ē. Alicuius em̄ anima in partu prae dolore egreditur, & si dicat etiam timeas qd filiū peperisti, siue ut alibi legitur: noli timere, qd et hūc habebis filiū, nō in dō neq; animaduertet. Secundū huiusmodi similitudinē: Spūs sanctus ecclesiā ueteri Christi matre dolere noluit. Quāuis em̄ prius moreretur sancti quā uideret illū Christū dñi, in labore debebat & habebat fidē resurrectionis & futuri seculi, qd uidelicet quāuis expectans moreretur, nihilominus tñ illū & extra carnē, & in carne sua postmodū uisuri essent. Igitur cū dicit, nūqd rex nō est tibi, aut cōsiliarius tuus perijt, qd cōprehēdit te dolor sicut parturientē, ab eodē hortat sanctos oēs, ut nō cōtristētur sicut & ceteri qd spem nō habēt, cū ueritas p̄tinus subiūgit: dole ⁊ satage q̄si parturiēs, Ad hoc hortatur, ut cōtristētur secundū dñi

1. Reg. 4. Gene. 37 id est, ut in tristitia siue dolore, nō amittat spem fiduciā, & fidei rationē. Vnde notādū, quod nō dicit hic tātūmodo dole quasi parturiēs, sed dole, inq̄, ⁊ satage. i. in dolore spem firmā tene, additq; quasi parturiēs, qd uidelicet sicut parturiēs tandē doloris sui uidet fructū, & redimentē te dñm, & dolor tuus cōuertet in gaudiū. Hoc intelligendū est p̄d quod loquitur. **L** Quia nūc egredieris de ciuitate, ⁊ habitabis in regione, ⁊ uenies in Babylonē, ⁊ ibi liberaberis, ibi redimet te dñs de manu inimicorū tuorū. Quāuis ad exteriorē literā textū istā intelligimus Iudaeorū captiuitatē notissimā, qua in Babylonē ducēdi, et de qua post annos septuaginta erāt reducendi. At uero spiritaliter aliā nouim⁹ ducēdi, et de qua post annos septuaginta erāt reducendi. At uero spiritaliter aliā nouim⁹ id est, uniuersalē sanctorum & electorū omniū societatem, cuius rex & cōsiliarius Christus est, qui in prae senti loco per prophetā prae nunciatur. Vniversalem ergo huius Syon captiuitatem, quā in Adam accidit, prae oculis habētes, dignius ac locupletius uerba haec intelligimus, dū prae misso. Dole ac satage filia Syon quasi parturiēs, subiūgit, qd nūc egredieris de ciuitate & habitabis in regione, & uenies usq; ad Babylonē, ibi liberaberis, ibi redimete dñs de manu inimicorū tuorū. Nunc inquit id est ante illud nouissimū diē, in quo fiunt illa quae prae dixi manifestato monte domus dñi qui Ch̄s est, interim dū morā facit, & nondū uenit qui uenturus est, tu egredieris de ciuitate & habitabis in regione, & uenies usq; ad Babylonē, id est pra iudicata in Adā nasceris extra paradysum, unde ille expulsus est, & tu pariter cum illo, cuius in lumbis eras, & manebis in pra sentis seculi captiuitate, descendendo ad tenebrarū infernaliū confusionem, quo & sancti descēderūt patres tuī sicut unus ex maximis illorum dicit: Descendam ad filium meū, lugens in infernū. Ibi liberaberis, ibi redimete dominus de manu inimicorū tuorū. Descēdet em̄ illic deus & dñs dei filius, liberator & redēptor tuus propter te homo factus, et passus, crucifixus, mortuus, & sepultus, & deinde suscitatus à mortuis solutis doloribus inferni, iuxta quod impossibile erat teneri illū ab eo. Hoc modo redimete te de manu inimicorū tuorū, scilicet malignorum spirituū, precii dādo pro te sanguinē suū, ut nihil iuris habeāt in te propter originale peccatū. Hoc de illa spiritali Babylone, & de inuisibilibus inimicis tuis dñs dixit. Nunc demū de uisibilibus inimicis tuis audi qd idem ipse dicat. **L** Et nūc congregatē sumi gentes multas, quae dicūt, lapidetur, ⁊ aspiciat in Syon oculus noster. Ipsi uero non cogitauerunt cogitationes domini, ⁊ non intellexerūt consiliū eius, quia congregauit eos quasi scenū arce. Surge ⁊ tritura filia Syon, quia cornu tuum ponam ferrum, ⁊ ungulas tuas ponam greas, ⁊ cōminues populos multos, ⁊ interficies dño rapinas eorum, ⁊ fortitudinem eorum domino uniuersae terrae. Quis hoc nesciat qd in istam Syon gentes multae congregatē sunt ab initio seculi, ex quo Caim funestus p̄miserit uem ciuitatis huius fratrem suum Abel interfecit? Pleni sunt sacri libri lachrymabilibus historijs, & passim per omnem ferē paginam diuinam gemitus huius Syon audimur. Ueniūt gentes & ponāt morticina seruorū tuorū deus escas uolatilibus cœli, carnes ferarū tuorū bestijs terrae, dum effundūt sanguinē ipsorū tanquā aquā in circuitu Hierusalem, & nō est qui sepeliat. At illi nulla miseratione gementi Syon cōpatiuntur, sed p̄miserunt delitate semetipfos cohortātur dicētes: Lapidetur ista Syon, i. nullus ei parcat. Et op̄tū dicitur

1. Reg. 4.
Gene. 37

2. Corin. 7

Ioh. 16

Gene. 37

Actu. 2.

Gene. 4.

Psal. 78.

dicunt: Aspiciat in Sion oculus noster. Quo dicto uehementius innuitur odiū & inuidia, quæ non leuiter exaturari possit, nisi multarū aspectu miseriarū. Quo cū potiti fuerint, maligno risu soluuntur, & crudeli plausu tripudiant, dilatantes os suum sicut scriptū est atq; dicentes: Euge euge uiderunt oculi nostri, subauditur mala huius quæ desiderauim⁹, & hoc bene cōtigit nobis. Ipsi autem, inquit, non cognouerunt cogitationes domini, & non intellexerunt cōsiliū eius, quia congregauit eos quasi scœnum areæ. Et est sensus. Cōgregatæ sunt gentes super te, & in sua gloriantes multitudine, præsentia tantū & manifesta potuerūt uidere, scilicet et tuā calamitatem, & suam in hoc mundo prosperitatem, sed hoc nō cognouerunt neq; intellexerūt, quid in futurum dominus cogitauerit, et quale super te et super illos cōsiliū inierit. Sed ecce consiliū, & cogitationes eius dico tibi, quia congregauit eos quasi scœnū areæ, subauditur, ut cōgregatis illis dicat tibi. Surge et tritura filia Sion, quia cornu tuū ponam ferreū, & ungulas tuas ponam æreas, et cōminues populos multos, et interficies domino rapinas eorū, et fortitudinē domino deo uniuersæ terræ. Et est sensus: Quāuis fortes et robustos esse arbitretur, nimirū cū sint caro, sic sūt quasi scœnū, quia omnis caro ut scœnū, et omnis gloria eius tanquā flos agri. Et uere scœnū est populus. Itaq; sicut scœnum in agro ad tempus uiuet, & in tempore suo aridū deportatur ad aream, ibiq; ferris dentatis siue plaustris ferreis tritatur, ac tritico recondito, stipula & paleæ proiectæ igni traduntur, sic tu ò Syon omnes gentes quæ congregatæ sunt, super te superbientes atq; luxuriantes, uelut uiridescenum in iudicium domini tritabis atq; cōminues, ita dūtaxat, ut quicumq; ex illis sese in humilitate deposuerint, eos tanquam triticū domino uniuersæ terræ consecres, in terficiendo quicquid in eis uiciosum erat, quicūq; autē pertinaci superbie uento sese subleuauerint, eos uelut stipulam & paleam perpetuo igni trades. Neq; em̄ resistere tibi poterūt cornu ferreū, & æreas ungulas habenti, qđ uidelicet cornu tuus insuperabilis rex & magnificus triumphator Christus est, quæ ungulæ tuæ Apostoli de tua carne geniti sunt, fide solidi, uerbo tinnuli uelut æs, qđ metallū ualde sonorū est. Nam in omnē terrā exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ uerba eorum, & nō sunt loquelæ neq; sermones, quorū non audiantur uoces eorū. Hactenus ad illam quæ uera est Syon & uera Hierusalem sermo est sic incipiens, & tu turris gregis nebulosa filia Syon. ¶ Nā de illa Hierusalē terrena quæ occidit prophetas, & lapidauit eos qui ad se missi fuerūt, audi quid dicatur. **Nūc uastaberis filia latronis.** Obsidionē posuerūt super nos, in uirga percutient maxillā iudicis Israhel. **Cuius uel quātū iudicis?** Nimirū eius qui & magnus deus est, & humilis apparuit, quod multū caute sicut eo tempore opus erat, sequētib; uerbis prædicatur. **Et tu Bethleem Effrata, paruulus es in milibus Juda, ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israhel, & regressus eius ab initio a diebus eternitatis.** Propter hoc dabit eos usq; ad tempus in quo parturiens pariet, reliquie fratrum eius conuertentur ad filios Israhel. **Sicut iam dictū est ad illam, & de illa Hierusalē quæ prophetas occidit, sermo est.** Nunc (inquit) uastaberis ò tu non uere filia Syon, sed uere filia latronis, uidelicet quæ uirū homicidā & latronē Barraban tibi dimitti petisti, auctore uere uitæ interfecisti. Nūc inquā uastaberis, nūc circumdabūt te inimici tui uallo, & circumdabūt te & coangustabūt te undiq;, & ad terrā prosternēt te, & filios tuos qui in te sunt. Quam ob causam sic uastaberis, & cur prosternētur filij tui? Obsidionē (inquit) posuerūt sup nos, in uirga percutient maxillā iudicis Israhel. Super nos prophetas & sapientes & scribas obsidionē posuerūt, id est, ex nobis occiderūt & crucifixerūt, et ex nobis flagellauerūt in synagogis suis, et de ciuitate in ciuitatē persecuti sunt. Nam hoc totū fuit obsidionē ponere super nos, quæ sic uoluerunt claudere ora nostra, ne doceremus in nomine iudicis Israhel, cuius maxillā in uirga percussērūt, in uirga, inquā id est, in arūdine qua percutiebāt eum spinis coronatū, sibi in potestate concessa quæ admodum ait, sed hæc est hora uestra et potestas tenebrarum. Per partē totā, id est per maxillæ percussione, totam eius significabat passionē. Pulchre nimirum, quia passionis eius hoc fuit initium, quod unus assistens ministrorū, dedit illi alapam dicens: Sic respondes pontifici: Proterua crudelitas, crudelis proterua licitoris & scurræ, qui dum adulatur dño suo pōtifici, & ei placere uult, assiliens coram percutit in maxillā iudicem Israhel, nec solius Israhel, sed et omnium hominū, quia ipse est qui cōstitutus est à deo iudex uirorū et

Psal. 34.

Esa. 40.

Chrūs ut cornu ferreū, Apostoli, ut unguulæ æræ.

Hierl'm terrena, dicitur filia latronis

CAP. V.

Mat. 28. Luca. 19

Matt. 23.

Iohan. 8.

